

Вступ

Bonjour, madame

Якщо хочете дізнатися, скільки вам років на вигляд, просто зайдіть до французького кафе. Це своєрідне публічне ошитування на тему вашого обличчя.

Коли у свої тридцять із хвостиком я переїхала до Парижа, офіціанти зверталися до мене «*mademoiselle*». Щойно я заходила в кафе, лунало «*Bonjour, mademoiselle*», а коли вони ставили переді мною каву — «*Voilà, mademoiselle*». Упродовж перших років я побувала в багатьох усіляких кафе, — офісу не мала, тож проводила дні, пишучи в кав'ярнях, — і всюди мене називали «*mademoiselle*». (Взагалі-то це слово означає «незаміжня жінка», проте вживають його на позначення «юна леді».)

Та щойно я наблизилася до сорока, відбулася загальна зміна шифру. Офіціанти починають звертатися до мене «*madame*», хоча й надміру формально або жартівливо підморгуючи. Так, ніби ми бавимось в «*madame*». Вони такі іноді вкраплюють звертання «*mademoiselle*».

Невдовзі стихають навіть ці жартівливі «*mademoiselle*», а «*madame*» уже не вимовляють обережно чи іронічно. Схоже, офіціанти Парижа (переважно чоловіки) усі до

одного вирішили, що я завершила лімітальний період¹ між молодістю та середнім віком.

З одного боку, я заінтригована цим злагодженим переходом. Певже після роботи офіціанти збираються за келихом Sangre і переглядають слайд-шоу, вирішуючи, кого із жінок-клієнок понизити в статусі? (Дратує, що чоловіки назавжди залишаються «десь».)

Звісно, я свідома загальноприйнятих норм старіння. Я спостерігала, як з'являлися дрібні зморшки та складки на обличчі моїх однолітків. Уже зараз, у свої сорок, бачу загальні обриси того, який вигляд деякі мої знайомі матимуть у сімдесят років.

Я просто не очікувала, що «*midlife*» станеться зі мною, принаймні без моєї згоди. Хоча я ніколи не була вродливою, у двадцять відкрила свою суперсилу—виглядати молодію. Моя шкіра все ще була, наче в підлітка. Люди не могли достеменно сказати, мені шістнадцять чи двадцять шість років. Одного разу я стояла сама на платформі метро в Нью-Йорку, коли літній чоловік зупинився й тепло промовив: «Ти досі маєш дитяче личко».

Я знала, про що він, і мала твердий намір зберегти цю маленьку перевагу. Задовго до того, як хтось із моїх одполітків почав тривожитися про зморшки, я щоранку наносила сонцезахисний крем і крем під очі, а перед сном втирала більше еліксирів. Я не марнувала жодної усмішки на несмішні жарти.

Усі ці зусилля окупилися. Коли мені було тридцять, незнайомці все ще припускали, що я студентка коледжу, а бармени просили показати посвідчення. Мій

1 Перехідний період між двома етапами розвитку людини або суспільства. Дуже часто його ототожнюють з поняттями «життєві зміни» та «кризи розвитку». — Прим. пер.

«компліментний вік» — той, на який ви скидаєтеся зі слів інших і до якого слід додати п'ять-сім років, — безпечно кружляв довкола двадцяти шести.

У сорок я сподіваюся нарешті насолодитися реваншем дівчини звичайної зовнішності. Я розпочала етап життя, де не потрібно бути вродливою. Тепер просто добре доглянута й без зайвої маси я зйду за гарненьку.

Певний час ці стратегії нібито працює. На обличчі жінок, які завжди видавалися значно вродливішими за мене, з'являються мікрозморшки. Якщо я не бачила когось із подруг кілька років, то перед зустріччю переймаюся, щоб випадково не витріщитися на те, наскільки вона змінилася. (Французи називають цю тенденцію — довгий час мати незмінний вигляд, а потім раптово постарішати — *coup de vieux*, «віковий удар».)

Із відстороненим сумом я помічаю сиві корені волосся та зморшки на чолі багатьох жінок мого віку. Моя зовнішність підтверджує прислів'я, що всі зрештою отримують те обличчя, на яке заслуговують. А я, зрозуміло, заслуговую на рум'янець вічної юності.

Та з плином часу, що видається кількома місяцями, щось і в мені змінюється.

Незпайомі люди вже не заходяться потоком слів про те, яка я молода, або їх не шокує, коли виявляється, що в мене троє дітей. Люди, яких я певний час не бачила, фіксують на моєму обличчі кілька нових неблаганних змін. Коли я приїжджаю на зустріч із молодшим за мене другом у кафе, то спочатку він дивиться повз мене. Не усвідомлює, що пані середнього віку, яка стоїть перед ним, — це я.

Не всіх жінок мого віку засмутовують ці зміни, проте здебільшого вони, схоже, страждають від своєрідного шоку середини життя. Одна подруга розповідає, що, приходячи на вечірку, вже не переживає миті Пошлюшки, коли всі

озираються, щоб подивитися на неї. Я зауважила, що чоловіки кидають на мене оцінювальні погляди на вулицях Парижа, лише якщо я при повному параді: із зачіскою і макіяжем. І навіть тоді в їхніх очах зчитую тривожний посыл: я переспав би з нею, але тільки за умови, що не потрібно докладати жодних зусиль.

Незабаром звертання *madame* накривають мене, мов рясна злива. Ці *Bonjour, madame*, коли заходжу в кафе, *Merci, madame*, коли оплачую рахунок, і *Ad revoi, madame* на виході. Іноді кілька офіціантів в один голос вигукують це.

Найгірше те, що вони й не думають мене образити. Тут, у Франції, де я скпатріатка вже понад десять років, *madame* є звичайною формою ввічливості. Я весь час звертаюся до інших жінок *madame* і привчаю своїх дітей казати це старшій пані з Португалії, яка наглядає за нашим будинком.

Інакше кажучи, тепер мене вважають осілою мешканкою території *madamitéria*— і припускають, що таке звертання не зможе завдати мені болю. Я усвідомлюю, щось змінилося назавжди, коли проходжу повз жінку, яка впрошує гроші на тротуарі біля мого будинку.

Bonjour, mademoiselle, — вигукус пона молодій жінці в міні-спідниці за кілька кроків попереду мене.

— *Bonjour, madame*, — каже вона секунду опісля, коли я проходжу повз неї.

Я не встигла відреагувати, адже все відбулося занадто швидко. Я досі маю майже весь той одяг, який носила в статусі мадемуазелі. У комірчині ще маю запаси консервів з епохи *mademoiselle*. Навіть математика не складається: як же це лише за кілька років усі інші помолодшали на десятиліття порівняно зі мною?

Що таке сорок років? Моїм звичасм було не підсумовувати десятиліття аж до його завершення, і зрештою я марпувала його. У віці від двадцяти до тридцяти я відчайдушно намагалася знайти чоловіка, коли наомість мала би будувати кар'єру журналістки та бути в небезпечних місцях, перш ніж народити дітей. Зрештою, у тридцять із хвостиком мене швидко витурили з роботи в газеті, що дало змогу решту свого тридцятиліття вільно досадувати на образи та втрачений час.

Цього разу я маю намір збагнути десятиліття, доки ще персбуваю в ньому. Хоча кожен наступний день народження спричинює певне запаморочення, — щоразу ти старіша, аніж будь-коли раніше, — нинішні «40+» особливо дезорієнтують. Вони як десятиліття, позбавлене наративу. Вони не просто нова цифра, а радше нова атмосферна зона. Коли я повідомляю сорокадворічному підприємцю, що досліджую сорокаріччя, у нього очі мало не вилазять на лоба. Він успішний і впевнений, проте на тему свого віку не знаходить, що сказати.

—Будь ласка, — просить він, — скажи й мені, що ж воно таке.

Вочевидь, сорокаріччя залежить від самої людини та її родини, здоров'я, фінапсів і країни. Я переживаю його, як біла американка, — це радше привілейована група. Мені казали, що в Руанді жінку, відколи їй виповнюється сорок, уже називають «бабуся».

Завдяки своєму характерному поєднанню прискіпливості та песимізму французи розділили середину життя на «кризу сорокаріччя», «кризу п'ятдесятиріччя» і «полудневого біса»², що один письменник описав як ситуацію, «коли п'ятдесятирічний чоловік закохується в юну няню».

2 У нашій культурі ці фрази та ситуації, яку вона означає, відповідають вислови «сивина в голову, а чорт у бороду», «чоловік старіє, а чортяка під бік» тощо. — Прим. пер.

І все ж таки в цих с'їй оптимістична історія про те, як старіти, коли людина прагне стати вільною. (Французи не ідеали, та в декого з них я запозичила гарні ідеї.)

Хоч би в якому віці ви були, сорок років — допоки вони попереду — видаються старістю. Я чую, як двадцятирічні американці описують сорок років як міфічне, віддалене десятиліття, коли все вже запізно й усі шкодують про те, чого не зробили. Коли я розповідаю одному зі своїх синів, що пишу книжку про сорокаріччя, він каже, що сам хоче написати коротеньку оповідь про дев'ятирічний вік. «Звучатиме ось так: “Мені дев'ять років. Мені пощастило. Я все ще молодий”».

Утім для багатьох літніх людей, яких я зустрічаю, сорокаріччя є десятиліттям, куди вони найчастіше хочуть повернутися. «Хіба я міг сприймати себе як старого в сорок років? — запитує антрополог Стенлі Брандес, який 1985 року написав книжку про те, що відбувається в сорокарічному віці. — Я тобі озиратися й думаю: “Боже, яким же щасливим я був. І сприймаю цей вік радше як початок життя, аніж початок кінця”».

Сорок років навіть формально вже не є середнім віком. Хтось, кому зараз сорок, має п'ятдесятивідсотковий шанс дожити до дев'яносто п'яти, на думку економіста Ендрю Скотта, співавтора «Життя завдяжки сто років».

Однак цифра сорок досі має вагу й символічний розголос. Ісус постився сорок днів. Мухаммедові було сорок років, коли йому явився архангел Гавриїл. Біблійний потоп тривав сорок днів і ночей, а Мойсей у сорок вивів ізраїльтян із Єгипту, а далі, як відомо, вони блукали пустелею впродовж сорока років. Брандес пише, що в деяких мовах «сорок» означає «багато».

І, беззаперечно, у сорок років відбувається певний перехід. Ви тільки-но почали сприймати себе як реалізовану

молоду людину й тепер ось завершили один етап життя, але ще не розпочали наступний. Француз Віктор Гюґо на-чебто назвав сорок років «старістю юності». Ретельно роздивляючись моє обличчя в ліфті з гарним освітленням, донька влучніше описала це перехрестя: «Матусю, ти не стара, але точно не молода».

Починаю зауважувати, що як *madame* — навіть новоспечена — я підкорюся новим правилам. Тепер людей уже не зачаровує, а спантеличує, коли я поведжуся зворушливо наївно. Розгубленість уже не гармоніює з моїм обличчям. Від мене очікують, що я обсеру правильну чергу в аеропорту та вчасно прийду на зустріч.

Насправді всередині я також почуваюся дещо більше *madame*. Імена та факти вже за просто не виринають у моїй голові — іноді мені доводиться їх вилловлювати, наче витягувати воду з криниці. І я вже не можу так просто протриматися день на каві та семи годинах сну.

У моїх одполітків накопичуються схожі спарги. За вечерею з друзями мого віку зауважую, що кожен із нас, перед іншого, займається якимось із видів спорту, яким лікар займатися нам забороняє. Лунає нервовий сміх, коли хтось зауважує, що за американським законодавством ми вже досить старі, щоб подавати позови щодо дискримінації за віком.

Нове дослідження мозку документально підтверджує недоліки сорокаріччя: у середньому віці ми легше відволікаємося, ніж молоді люди, повільніше обробляємо інформацію й гірше запам'ятовуємо окремі факти. (Здатність запам'ятовувати імена сягає піка в середньому у двадцять із хвостиком.)

І все-таки наука також засвідчує багато переваг сорокаріччя. Зрілість, інтуїтивне розуміння та досвід компенсують нам нестачу в потужності обробки інформації. Ми

ліпше за молодших людей осягасмо суть ситуацій і контролюємо наші емоції, вирішуємо конфліктні моменти та розуміємо інших людей. Ми ліпше даємо раду з грошима й пояснюємо, чому щось відбувається саме так, як відбувається. Ми уважніші за молодших. І, що найголовніше для нашого щастя, ми не такі невротичні.

Справді, сучасні нейронаука та психологія підтверджують те, що Арістотель сказав кілька тисячоліть тому, коли описував людей у «розквіті сил» як тих, хто «не має ані надмірної самовпевненості, яка дорівнює жорстокості, ані непомірної сором'язливості, хоча і те, і те їм однаково притаманне. Вони не всім довіряють і не до всіх ставляться з недовірою, однак правильно судять людей».

Я згодна. Нам насправді вдалося навчитись і дещо вирости. Півжиття проживши ні в сих ні в тих, ми усвідомлюємо, що в нас більше універсального, ніж навпаки. (Моя ненаукова оцінка наголошує на тому, що на 95% ми є типовими, а на 5% — унікальними.) Так само як і ми, більшість людей зосереджені на собі самих. Засадна подорож сорокаріччя полягає в переході від «усі мене ненавидять» до «вони насправді не переймаються».

Ще через десять років наші одкровення у віці сорок із чимось, безсумнівно, здаватимуться паївними. («Мурахи здатні побачити молекули!» — один чоловік сказав мені в коледжі.) І навіть нині це десятиріччя, можливо, більше скидається на суперечливі ідеї, які ми нібито одночасно утримуємо в нашій свідомості: нарешті ми здатні розібратися з міжособистісною динамікою, проте не можемо запам'ятати номер із двох цифр. Ми сягаємо — або наближаємося — до найвищих заробітків, проте ботокс тепер видається зваженою ідеєю. Ми опиняємося на горішньому щаблі нашої кар'єри, але тепер вже можемо бачити, як вона, ймовірно, завершиться.

Якщо сучасне сорокаріччя безтежких, то також через те, що ми досягли віку, якому бракує віх, хоч як це дивно. Дитинство та юність суцільно складаються з віх: ви витягуєтеся, переходите до наступних класів, уже маєте місячні, отримуєте водійські права та здобуваєте диплом. Далі у двадцять і тридцять ви мрієте про потенційних партнерів, знаходите роботу й навчаєтесь утримувати себе. Тут можливі підвищення на роботі, народження дітей і весілля. Викиди адреналіну від усього цього штовхають вас уперед і підтверджують, що ви будете доросле життя.

У сорок років ви все ще можете здобути ступінь, отримати посади, придбати будинок й одружитися, але тепер це викликає менше захвату. Наставники, старші за віком знайомі та батьки, які звикли радіти вашим досягненням, занепокоєні власними спадами. Якщо у вас є діти, ви маєте тішитися їхніми віхами. Знайомий журналіст скаржився, що вже ніколи знову не зможе стати обдарованим у чомусь. (Кандидатуру когось молодшого за нас обох щойно подали до Верховного суду США.)

—Ще п'ять років тому люди, яких я зустрічав, реагували: «Вау, ти бос?»—каже сорокачотирирічний голова телевізійної компанії. Тепер вони сприймають його посаду як належне.

—Я вийшов із віку вундеркінда, — визнає він.

Тож у який вік ми ввійшли? Ми, як і раніше, здатні діяти, змінюватись і брати участь у десятикілометрових перегонах. Проте в сорокарічному віці з'явилася нова невідкладність — і усвідомлення смерті, — чого раніше не існувало. Наші можливості, здається, мають дедалі чіткішу межу. Будь-який вибір тепер видається відкиданням інших виборів. І цей настрій — зараз-або-ніколи. Якщо ми планували зробити щось «одного дня» — нарешті змінити

роботу, прочитати Достоевського або навчитися готувати порей, — то варто, напевно, нарешті до цього взятися.

Ця пова часова лінія підбурює до зіставлення — і по ді болісного — нашого ілюзорного та реального життя. Неправдиві речі, які ми казали протягом багатьох років, починають відлунювати пусткою. Безглуздо й далі прикидатися тим, ким ми не є насправді. У сорок ми вже не готуємося до уявного майбутнього життя й не збираємо медалки для свого резюме. Наше справжнє життя, безперечно, триває просто зараз. Ми дійшли до того, що німецький філософ Імануель Кант називав *Ding an sich*, «рiч у собі».

Насправді найдивніше в сорокаріччі те, що саме ми зараз пишемо книжки та відвідуємо батьківські збори. У людей нашого віку назви посад на кшталт «головний технічний директор» і «відповідальний редактор». Саме ми готуємо індичку на День подяки. Тешер коли я думаю, що «хтось таки має щось із цим зробити», то з тривогою розумію, що цей «хтось» — я сама.

Нелегкий перехід. Мене завжди заспокоювала думка про те, що у світі є дорослі. Я уявляла, як вони виліковують рак і видають повістки до суду. Дорослі керують літаками, закупорюють аерозоль у пляшки та докладають зусиль, щоб дивовижним чином відбувалася передача телевізійних сигналів. Вони знають, чи варто читати якийсь роман і які новини заслуговують на першу шпальту. За надзвичайних обставин я завжди вірила, що дорослі — якісь невідомі, компетентні й мудрі — з'являться, щоб урятувати мене.

Хоча я не вірю в теорію змов, проте можу зрозуміти, чому люди звертаються до них. Спокусливо думати, що таємна ложа дорослих непомітно все контролює. Я також розумію прихильність до релігії: Бог є найвеличнішим дорослим.

Я не в захваті від того, що видаюся старшою. Однак усвідомляю, що в питанні *«stadate»* найбільше мене вививас з колії саме залучення мене до когорти дорослих. Так, ніби мене підвищили понад мої вміння.

То хто ж такі дорослі? Чи справді вони існують? Якщо так, то що саме вони знають? І як мені здійснити той стрибок, щоб потрапити до їхнього кола? Чи мої розумові здібності колись відповідатимуть моему обличчю?